

В.І. Орел, М.І. Стащак

Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра гідравліки та сантехніки

А.Я. Куліченко

Львівська філія

Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту

ВИКОРИСТАННЯ РАПТОВОГО РОЗШИРЕННЯ ТРУБИ ЯК ВИТРАТОМІРА ЗМІННОГО ПЕРЕПАДУ ТИСКУ

© Орел В.І., Стащак М.І., Куліченко А.Я., 2011

Одержано, що для ньютонівської рідини за однакових витрат та перепадів тиску на раптовому розширенні труби в автотельній області турбулентного режиму руху нерівномірність розподілу швидкостей по перерізу труби малого діаметра практично не впливає (з відносною похибкою до 10%) на результат вимірювання витрати рідини за методом змінного перепаду тиску.

Ключові слова: раптове розширення труби, змінний перепад тиску, коефіцієнт витрати.

For Newtonian liquid under the identical flow rate and pressure drop of sudden expansion pipe in the “rough-pipe” turbulent flow the unevenness of distributing of velocities in cross-section of small diameter pipe virtually no effect (with a relative error to 10%) the result of fluid flow measurement using variable pressure drop method is obtained.

Key words: sudden expansion of pipe, variable pressure drop, discharge coefficient.

Вступ

Вимірювання витрати рідини методом змінного перепаду тиску засновано на залежності перепаду тиску від витрати рідини. За цим методом використовують діафрагми, за допомогою яких вимірювання витрати закладено в стандарті [1].

У [2] пропонується використовувати раптове розширення потоку рідини як витратомір змінного перепаду тиску, що не потребує встановлення в трубопровід додаткових елементів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

З рівняння Бернуллі для потоку реальної рідини для перерізів входу потоку з труби меншого діаметра у трубу більшого діаметра та приєднання струменя рідини у трубі більшого діаметра (рис. 1) у припущенні, що дотичні напруги на стінці труби між цими перерізами дорівнюють нулю та густина рідини є постійною, було одержано формулу для обчислення витрати рідини [2]:

$$Q = \mu' \cdot \omega_2 \cdot \sqrt{2g \cdot \frac{p_2' - p_1'}{\rho g}}, \quad (1)$$

де μ' – коефіцієнт витрати,

$$\mu' = \sqrt{\frac{\Psi}{\alpha_1 \cdot n^2 - \alpha_2 - \zeta_2}}, \quad (2)$$

ψ – коефіцієнт відбору, який враховує, що точки відбору тисків p'_1 та p'_2 можуть не збігатися з вказаними перерізами 1–1 та 2–2 (рис. 1),

$$\psi = \frac{p_2 - p_1}{p'_2 - p'_1}, \quad (3)$$

α_1, α_2 – коефіцієнт кінетичної енергії у трубі відповідно малого та великого діаметра; n – ступінь розширення труби,

$$n = \omega_2/\omega_1, \quad (4)$$

ω_1, ω_2 – площа поперечного перерізу труби відповідно малого та великого діаметра, для круглої труби діаметром d_1 площа $\omega_1 = 1/4 \cdot \pi d_1^2$; ζ_2 – коефіцієнт опору раптового розширення, віднесений до швидкості в трубі великого діаметра.

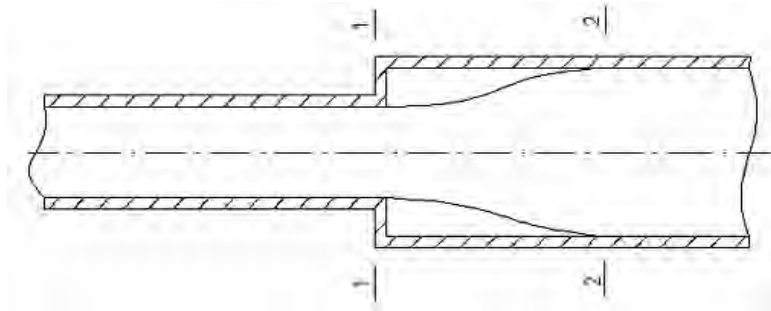

Рис. 1. Схема раптового розширення труби [2]

У [2] розглядається рівномірний розподіл швидкостей у вказаних перерізах.

Коефіцієнт опору раптового розширення труби у разі рівномірного розподілу швидкостей по перерізу труби малого діаметра і турбулентної течії ($Re > 10^4$) для ньютонівської рідини розраховують за формулою Борда-Карно [3, с. 41]:

$$\zeta_2 = \alpha_1 \cdot (n - 1)^2. \quad (5)$$

Коефіцієнт витрати у цьому разі

$$\mu' = \sqrt{\frac{\psi}{(2n - 1) \cdot \alpha_1 - \alpha_2}}. \quad (6)$$

Якщо вважати, що коефіцієнти кінетичної енергії $\alpha_1 \approx 1,0$ та $\alpha_2 \approx 1,0$, тобто рівномірний розподіл швидкостей в перерізах 1–1 та 2–2 (рис. 1), тоді формулу (6) можна переписати так:

$$\mu' = \sqrt{\frac{\psi}{2 \cdot (n - 1)}}. \quad (7)$$

У реальних умовах розподіл швидкостей на ділянці перед раптовим розширенням, як правило, не буває рівномірним. Це істотно підвищує втрати напору порівняно з розрахованими за формулою Борда-Карно (5).

Мета та завдання досліджень

Метою роботи є одержання залежності витрати рідини від перепаду тиску на раптовому розширенні труби у разі нерівномірного розподілу швидкостей за умови турбулентного режиму руху.

Для досягнення поставленої мети необхідно проаналізувати наявні в літературі формули та зробити висновок щодо можливості їх використання.

Аналіз витрати рідини у разі нерівномірного розподілу швидкостей

Розподіл швидкостей при вході в трубу великого діаметра за степеневим законом [4, с. 147]:

$$\frac{u}{u_{\max}} = \left(1 - \frac{r}{r_o}\right)^{1/m}, \quad (8)$$

де $u, u_{\max}$ – відповідно локальна швидкість у деякій точці і максимальна швидкість на осі, м/с; r, r_o – відповідно відстань від осі труби до цієї точки та радіус труби, м; m – показник степеня, $m = 1 \dots \infty$.

Тоді коефіцієнт опору раптового розширення труби, віднесений до швидкості в трубі меншого діаметра [4, с. 146]:

$$\zeta_1 = \frac{1}{n^2} + \alpha_1 - \frac{2\alpha_{o1}}{n} . \quad (9)$$

Перепишемо формулу (9) для коефіцієнта опору раптового розширення труби, віднесеного до швидкості в трубі більшого діаметра:

$$\zeta_2 = 1 + \alpha_1 \cdot n^2 - 2\alpha_{o1} \cdot n . \quad (10)$$

У формулах (9) та (10) коефіцієнт кінетичної енергії

$$\alpha_1 = \frac{(2m+1)^3 \cdot (m+1)^3}{4m^4 \cdot (2m+3) \cdot (m+3)} , \quad (11)$$

а коефіцієнт кількості руху в трубі меншого діаметра

$$\alpha_{o1} = \frac{(2m+1)^2 \cdot (m+1)}{4m^2 \cdot (m+2)} . \quad (12)$$

При $m = \infty$ профіль швидкості (8) має форму прямокутника, тобто розподіл швидкостей по перерізу є рівномірним. Практично профіль швидкостей, близький до прямокутного, стає вже при $m = 8 \dots 10$ [4, с. 147].

Показник степеня m зростає зі збільшенням критерію Рейнольдса Re [5, с. 277, 280], що наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Залежність $m = f(Re)$ [5, с.277, 280]

Показник степеня m	7,0	8,5	8,8	9,8	10,0
Критерій Рейнольдса Re	$1,1 \cdot 10^5$	$4,0 \cdot 10^5$	$1,1 \cdot 10^6$	$1,5 \cdot 10^6$	$3,2 \cdot 10^6$

У формулах (2) та (6) невідомим є коефіцієнт кінетичної енергії α_2 у трубі великого діаметра. Одержимо формулу для його обчислення.

Розглянемо течію ньютонівської рідини в автомобільній області турбулентного режиму руху, тобто при $\lambda_1 \neq \varphi(Re_1)$. Припустімо однакову еквівалентну шорсткість стінок труб, які утворюють раптове розширення, тобто $\Delta_{e1} = \Delta_{e2}$. Тоді з формули Шифрінсона для коефіцієнта гідравлічного тертя [3, с. 65]:

$$\lambda_i = 0,11 \cdot \left(\frac{\Delta_{ei}}{d_i} \right)^{0,25} \quad (13)$$

з урахуванням формули (4) одержимо

$$\frac{\lambda_1}{\lambda_2} = \frac{d_2^{0,25}}{d_1^{0,25}} = n^{0,125} . \quad (14)$$

З іншого боку, якщо прийняти коефіцієнт кінетичної енергії за формулою Альтшуля [3, с. 36]:

$$\alpha_i = 1,0 + 2,65 \cdot \lambda_i , \quad (15)$$

одержимо:

$$\frac{\lambda_1}{\lambda_2} = \frac{\alpha_1 - 1,0}{\alpha_2 - 1,0} . \quad (16)$$

Прирівнявши формули (14) та (16), маємо:

$$\alpha_2 = 1,0 + \frac{\alpha_1 - 1,0}{n^{0,125}} . \quad (17)$$

Вважаючи, витрату рідини та перепад тиску за рівномірного та нерівномірного розподілу швидкостей по перерізу труби малого діаметра однаковими, визначимо коефіцієнт витрати

відповідно за формулами (7) та (2) при $\psi = 1,0$. У разі збільшення ступеня розширення труби коефіцієнт витрати зменшується. Використання формули (7) можливе тільки з найменшим ступенем розширення труби $n = 1,5$ (співвідношенням діаметрів $d_2/d_1 = 1,225$), оскільки тоді $\mu' = 1,0$.

Відносна похибка обчислення коефіцієнта витрати не перевищує 10 % за співвідношення діаметрів $d_2/d_1 \leq 3,0$ (тобто при $n = 9,0$), що наведено в табл. 2. Саме тоді розподіл швидкостей не впливає на результат обчислення витрати рідини. За результатами табл. 2 побудовано графік на рис. 2.

Таблиця 2

Коефіцієнт витрати за рівномірного та нерівномірного розподілів швидкостей при $D/d = 3,0$ ($n = 9,0$)

Ч/ч	Показник степеня m у формулі (8)	Коефіцієнт витрати μ' за формулою		Відносна похибка обчислення коефіцієнта витрати, %
		(2)	(7)	
1.	8,0	0,250	0,225	9,8
2.	8,5	0,250	0,228	9,0
3.	9,0	0,250	0,230	8,2
4.	9,5	0,250	0,231	7,5
5.	10,0	0,250	0,233	6,9

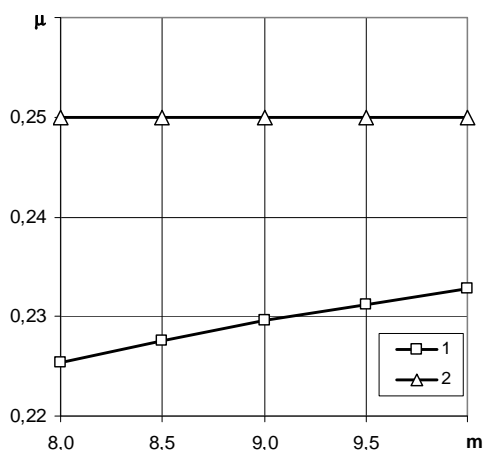

Рис. 2. Залежність $\mu = f_2(m)$ за формулами (2) – 1 та (7) – 2

Проте, для кожного конкретного раптового розширення є своя залежність $\zeta_2 \neq \psi(\text{Re}_2)$, коли місцевий гідравлічний опір вже не можна використовувати як витратомір змінного перепаду тиску.

Висновки

Одержано, що для ньютонівської рідини в автотельній області турбулентного режиму руху нерівномірність розподілу швидкостей на вході в раптове розширення труби практично не впливає (з відносною похибкою до 10%) на результат вимірювання витрати рідини за методом змінного перепаду тиску.

1. ДСТУ ГОСТ 8.586.2:2007 ИСО 5167-2:2003. Вимірювання витрати та кількості рідини і газу із застосуванням стандартних звужувальних пристроїв. Частина 2. Діафрагми. Технічні вимоги. 2. Даев Ж.А. Применение расширения русла в качестве чувствительного элемента расходомера переменного перепада давления / Ж.А. Даев, Л.Н. Латышев // Нефтегазовое дело. – 2009. – 9 с. – Режим доступу: www.ogbu.s.ru. 3. Справочник по гидравлике / Под ред. В.А. Большакова. – К.: Вища шк. Головное изд-во, 1 984. – 343 с. 4. Идельчик И.Е. Справочник по гидравлическим сопротивлениям / И.Е. Идельчик; Под ред. М.О. Штейнберга. – М.: Машиностроение, 199 2. – 6 72 с. 5. Повх И.Л. Техническая гидродинамика / И.Л. Повх. – Л.: Машиностроение, 1976. – 504 с.